

Fortid & notid for framtid

Arkiv og kulturformidling

Rapport

Ordning og katalogisering av sjømatarkiv:
De Norske Klippfiskeeksportørers Landsforening
og Unidos A/S

Haut 2019

IKA Møre og Romsdal IKS

1.	Innleiing.....	3
2.	Erfaring etter berging og innhenting	5
3.	prosjektgjennomføring.....	6
4.	formidling	9
5.	nettverk	10
6.	Økonomi.....	11
7.	Avslutning	12

1. INNLEIING

Prosjektet oppsummert

Tilsette ved privatarkivordninga ved IKAMR, Åsta Vadset og Eli Morken Farstad, har frå 2.09.2019 – 20.12.2019 ordna og katalogisert arkivet etter De Norske Klippfiskeksportørers Landsforening og Unidos A/S (tidl. A/L). Arkivet kom inn uordna i to puljer, først 90 hyllemeter i 2016, deretter 25 hyllemeter i oktober 2019. Arkivet tel etter ordning 114 hyllemeter og 1345 bokser. I tillegg til ordning og katalogisering har Vadset og Farstad arbeidd med formidling av arkivets eksistens, plassering og verdi, samt informasjonsspreiing til aktuelle nettverk som kan ha særleg interesse av arkivet. Arkivlista blei gjort tilgjengeleg i Arkivportalen i veke 51, 2019.

Innleiing og bakgrunn

Viser til søknad om prosjektmidlar frå Arkivverket i brev datert 15.11.2018, samt tildeling av prosjektmidlar frå Arkivverket i brev datert 28.11.2018.

Dokumentasjon av sjømatnæringa i Møre og Romsdal er høgt prioritert i bevaringsplanen for privatarkiv i Møre og Romsdal. I Bergen skjedde det i 2018 ei oppretting av eit arkiv for sjømatnæringa, Norsk Sjømatarkiv. Unidos-prosjektet vil kunne koplast opp mot dette viktige, nasjonale arkivet.

Møre og Romsdal er eit sentralt fylke for norsk sjømatnæring. Både fiskeriverksemd, tilvirking og eksport har utspring i regionen. Næringa har lange historiske røtter. Klippfisknæringa spesielt har historie tilbake til 1700-talet, då konserveringsmetoden blei introdusert i Kristiansund. Klippfiskeksporten har likedan ei historie som går langt tilbake i tid.

Målet med prosjektet har vore å løfte fram eit arkiv som kan fortelje mykje om norsk klippfisknæring og korleis den har verka i samfunnet både lokalt og på nasjonalt plan. Arkivet viser klart korleis næringslivet har samarbeidd med staten i mellomkrigstida og etter andre verdskrig. Ikkje minst viser arkivet korleis samhandlinga mellom den næringspolitiske organisasjonen og både importørar internasjonal samt norske tilvirkarar og eksportørar gjekk føre seg. Dessutan er arkivet eit godt prisme for å følgje liberaliseringa av norsk og internasjonal handel frå 1970-talet og fram til vår tid.

IKAMR sitt mål med dette prosjektet var å ordne, katalogisere og publisere arkivet i arkivportalen, samt å drive formidling på ulike plattformer for å vise arkivets verdi til allmugen.

Unidos og De Norske Klippfiskeksportørers Landsforening

De Norske Klippfiskeksportørers Landsforening var ein mektig næringspolitisk organisasjon, etablert i 1931 rett før den nye fiskerilova kom i 1932. Unidos A/L blei oppretta i 1952, som ei grein av DNKL med felles styre. Unidos skulle fordele kvoter mellom eksportørane i Noreg, og samle desse for å få gunstige prisar på sentraliserte marknader internasjonalt. Ein måtte vere medlem av DNKL for å kjøpe andelar i Unidos. Altså var DNKL ein organsiasjon med mange medlemsbedrifter, og arkivet etter foreininga er omfattande. Likeeins for Unidos A/L. Arkivet inneheld mindre sakarkiv o.l. frå DNKL/Unidos sitt Reklamefond og Hjelpfond. I tillegg finst dokumentasjon frå De Norske Saltfiskeksportørers Landsforening, Saltfiskkjøpernes Forening, Prisreguleringsfondet for Klippfisk, Saltfisk- og Klippfiskhus I/S;

samt sporadisk dokumentasjon av diverse samarbeidspartnere som Eksportutvalget, div. klippfiskgrupper, Fiskeprodusentenes Fellessalg, Norges Eksportråd.

I 1987 blei DNKL fusjonert inn under Unidos saman med dei nemnte foreiningene/fonda. I 1991 kom ei ny fiskerilov som fjerna lova som ga Unidos rett til å regulere kvoter for eksport. I tillegg signaliserte regjeringa at dei ønska å samarbeide med Fiskeri- og Havbruksnæringens Landsforening, nå Sjømat Norge. Unidos sine ansvarsområder blei fasa ut i løpet av 1990-talet, og i 2003 gjorde ein om Unidos til aksjeselskap. I 2015 avviklast Unidos A/S.

Arbeidet med privatarkiv skjer i samarbeid både med museum og private organisasjonar. Unidos-arkivet blei henta til IKAMR i samarbeid med Jorulf Straume, siste adm.dir. for Unidos, i 2016. Ein frakta 30% av arkivet til eit tørt bomberom på Vigra i Giske kommune, grunna plassmangel i IKAMR sine lokale. Arkivet sto uordna i fire år før ordningsprosjektet blei gjennomført frå september – desember 2019.

Over: Klippfisktilvirkarar på Nordmøre. Arkivet inneheld mellom anna dokumentasjon om tilvirkarar, eksportørar og importørar. Frå Nordmøre Museums fotosamlinger. EFR2015.

2. ERFARING ETTER BERGING OG INNHENTING

Gunnar Morsund frakta arkivet, 90 hyllemeter, frå kjelleren i Røysegata 15 til IKAMR. 25 hyllemeter blei eksternt plassert på grunn av plassmangel. Fremste prioritet var å berge arkivet frå destruering. Arkivet kom heilt uordna til IKAMR. Derfor var det ikkje mogleg å registrere eventuelle manglar og oversikt over skaparar før ein tok til med sjølve ordninga av arkivet.

I søknaden til Arkivverket var arkivet estimert til 80 hyllemeter. Det viste seg ved nærmare telling av arkivet var på 90 hyllemeter, og i tillegg kom 25 hyllemeter til etterkvart i ordninga (var lagra eksternt). Dette førte til ekstra arbeid, mogleggjort gjennom auka eigeninnsats.

I 2005 gjennomførte Mads Langnes (då v/IKAMR) ei registrering av materialet i ASTA, som ikkje var knytt til avlevering ved IKAMR. Registreringa skjedde ifm. eit prosjekt for å få oversikt over arkivmateriale knytt til fiskerinæringa i Møre og Romsdal. Materialet var markert som avlevert til IKAMR, dette stemte ikkje. Vi fann igjen arkivstykkja som blei registrerte i 2005 då vi rydda arkivet i 2019.

Over: Arkivet var oppbevart i kjelleren i Røysegata 15 fram til Gunnar Morsund flytta det i 2016. Foto: Mads Langnes.

3. PROSJEKTGJENNOMFØRING

IKAMR fullførte prosjektet til avtalt tid, trass i at 25 hyllemeter som var eksternt lagra kom til i oktober 2019.

Farstad har ordna arkivet under rettleiing av Vadset. Jan Aakvik har hatt eit overodna prosjektansvar. Prosjektruppa hadde fire statusmøter undervegs for å syte for ansvarleg progresjon. Under alle møte har vi skrive statusrapportar.

Først blei materialet pakka ut og sortert i foreløpige seriar. Vi la materialet kronologisk innad i kvar serie. Vi fjerna deretter binders (5,1 kg) og plast, og omslag blei erstatta med d-clips og plasserte i nye arkivbokser. Vi meisla ut eit seriesystem ut i frå arkivmaterialet som var blitt pakka ut, samt boka til Asbjørn Gjærde om Unidos, utgitt i 2015.

Etter grovordning inviterte vi Jorulf Straume, Siste administrerande direktør i Unidos, til IKAMR for å snakke om strukturen i Unidos. Vi ønska å høyre meir om hans opplevingar og erfaringar med organisasjonen. Og ikkje minst hjelp til identifisering av arkiv og samanhengen mellom seriar i arkivet. Han var entusiastisk og glad for at arkivet vart ordna, bevart og tilgjengeleggjort. Dette var ei verdifull orientering mtp. serieinndeling og generell forståing av hovudarkivskapar og samarbeidspartnarar.

Over: Jorulf Straume var på besøk tidleg i ordningsprosessen. Her saman med Åsta Vadset. Foto: P. Cabaj.

Gunnar Morsund har vore ein viktig ressurs ved IKAMR ang. informasjon om den maritime klynga på Sunnmøre og norsk fiskerinæringshistorie generelt. Hans kunnskap har gjort ordningsprosessen enklare.

Arkivet gjenspeglar strukturen som var i og mellom foreiningene. Sjølv om nokre av foreiningene hadde ulike styrer og sekretariat, ser vi at de same personane sat i posisjonar i fleire av foreiningene.

Dette gjorde ordningsarbeidet tidkrevjande. Etter proviniensprinsippet kan ein ikkje ordne arkivet så inngripande at det går på akkord med opprinneleg orden. Vi ordna arkivet slik at det er mest mogleg oversiktleg utan at det bryt med proviniensprinsippet.

Over: Arkivet etter grovordning. Mykje av materialet var pakka i permar eller eldre arkivbokser. Foto: P. Cabaj

Arkivet kravde over 2 reolar à 10 fag i ordningsprosessen. Foto: P. Cabaj

Over: Delar av det ferdigordna arkivet. Arkivet talte til slutt 114 hyllemeter. Liming av etikettar skal skje på nyåret vha. ferievikar. Foto: Eli Morken Farstad

Til saman var det dokumentasjon etter 8 foreiningar og fond som i 1987 blei fusjonert inn i Unidos A/L. I tillegg har vi dokumentasjon frå 10 samarbeidspartnarar, derav statlege råd og andre foreiningar innanfor fiskerinæringa.

I november var Åsta Vadset og Eli Morken Farstad i Kristiansund for å knyte kontakt med Odd Williamson og Nordmøre Museum, eit ressurscenter i fylket ang. klippfiskhistorie. Vi fekk omvisning i arkivmagasinet deira, der mellom anna arkiva etter Klippfiskgruppen i Kristiansund og Rolfsen og Lossius er oppbevart. Vi hadde òg møte med Jon Skeie, som skal skrive bind 7 av Kristiansund historie frå 1945 – 1970. Han blei orientert om arkivet og kom med nyttige innspel.

VHS-materiale er det einaste som ikkje fekk tilstrekkeleg handsaming i ordningsprosessen. Vi hadde ikkje ressursar til å gå gjennom over 100 opptak og reklamevideoar. Materialet er gjort kjent for Nasjonalbiblioteket, dei har fått tilsendt ei liste over innhald grovt sett. I forbindelse med artikkelen i Sunnmørsposten blei eit assortert utval frå arkivet til Reklamefondet digitalisert.

Materialet blei registrert på stykkenivå og lagt inn i ASTA i løpet av desember 2019. I veke 51 blei det lasta opp i arkivportalen.

Lenke til arkivlista i arkivportalen:

4. FORMIDLING

Undervegs i prosjektet la vi ut eit nyhende på nettsida til IKAMR om at arkivet etter Unidos var under ordning. Dette oppslaget resulterte i fleire førespurnadar, blant anna frå forskarmiljøet ved Universitet Nord og ifrå ein lokalhistorikar i fylket.

Etter grovorninga av arkivet vart det tatt kontakt med siste administrerande direktør i Unidos, Jorulf Straume. Dette møtet var utgangspunktet for at vi tok kontakt med regionavisa Sunnmørsposten og foreslo at dei laga ei reportasje. I tillegg skreiv Eli ein artikkel om Reklamefondet, som hadde ei sentral rolle i organisasjonen. Artikkelen og reportasjen vart trykt i Sunnmørsposten laurdag 14.desember. Tilsaman 6 sider (sjå vedlegg). Foto og digitalisering av illustrasjonar/reklamemateriell til reportasjen blei levert av ein av IKAMR sine fotografar.

Artikkel og reportasje frå Sunnmørsposten er publisert på IKAMR si nettside, etter løyve frå Sunnmørsposten. Lenka til artiklane i avisa er delt fleire plassar, blant anna på facebookgruppa Sunnmøres historie og nettsida til Norsk Sjømatarkiv.

Tidsskriftet *Arkheion* har signalisert at dei ønsker å trykke artikkelen om Reklamefondet i 2020. Eli har skrive ein wikipediaartikkel om Unidos. Lenke: https://nn.wikipedia.org/wiki/Unidos_A/S

Over: Over fem kilo binders blei fjerna under ordning av arkivet. Foto: Åsta Vadset

5. NETTVERK

I prosjektperioden har vi hatt kontakt med ulike aktørar i forhold til tematikken i arkivet vi har ordna.

Vi har besøkt Nordmøre museum ved forskingsleiar Odd Williamsen. Nordmøre museum oppbevarar arkiv etter tilvirkarar i klippfiskeeksporten. Klippfiskmuseet er og ei avdeling under Stiftinga Nordmøre museum.

Norsk Sjømatarkiv, bedriftsarkiv for oppdretts- og fiskerinæringen er informert om prosjektet. Stipendiat Eirik Holmen, ved HiVolda, skriv om næringslivet si rolle i samfunn under 2.verdenskrig. Vi kontakta han for å orientere om at Unidos-arkivet var under ordning; at arkivlista var planlagt publisert før nyttår.

Professor Steinar Aas, Nord universitet, kontakta oss vedkomande klippfisktilvirkarar frå Helgeland og Salten.

Marit Pauline Kvalsvik, lokalhistorikar i Herøy, sende ein førespurnad om bygningsmasse i forhold til klippfisktilvirking.

Jon Skeie, oppdragshistorikar som for tida skriv bind 7 i Kristiansund si historie, ønska innsyn i relevant materiale.

Norsk Sjømatråd har fått informasjon om arkivet og kopi av artikkelen i Sunnmørsposten. Sjømat Norge har blitt informert om arkivet.

Sverre Solbakk, Sol Bac klippfiskeeksport. Kontaktet for informasjon om arkivet og Asbjørn Solbakk særleg. Han visste ikkje om evt. resterande materiale etter sin far. Blei orientert om arkivets eksistens og plassering.

Kristoffer Sperre, Brødrene Sperre (tilvirkar og eksportør av klippfisk) har blitt orientert om arkivets eksistens og plassering.

Over: Frå møtet med Williamsson og Skeie under reisa til Kristiansund. Foto: Ukjent.

6. ØKONOMI

Budsjett og regnskap - Prosjekt 2052 - Ordning og katalogisering av sjømatarkiv: NKLF og Unidos, Arkivutviklingsmidlar

Budsjett utgifter	
Lønn ekstern månedsverk	150 000,-
Intern lønn	94 000,-
Utstyr	8000,-
Materiell - arkivbokser	30 000,-
Markedsføring	8000,-
Sum	290 000,-
Budsjett inntekter	
Arkivutviklingsmidler	150 000,-
Egeninnsats	94 000,-
Egenfinansiert administrasjon/utstyr	16 000,-
Støtte Næringshistorisk forening	30 000,-
Sum	290 000,-

Regnskap utgifter	
Lønn ekstern månedsverk	167 360,-

Intern egeninnsats	53 561,-
Reise	2240,-
Materiell - arkivbokser	33 530,-
Sum	254 421,-
Regnskap inntekter*	
Arkivutviklingsmidler	150 000,-
Egeninnsats/overforbruk materiell dekket av IKAMR	104 421,-
Sum	254 421,-

*Ein fikk ikkje støtte frå Næringshistorisk foreining i prosjektet. Det var budsjettert med kroner 30 000,- i inntekt.

7. AVSLUTNING

Avslutningsvis kan det seiast at arbeidet med å ordne og katalogisere arkivet etter De Norske Klippfiskeksportørers Landsforening og Unidos A/S har vore omfattande og tidkrevjande, men svært verdifullt. Gjennom dette prosjektet har vi sikra viktig dokumentasjon av ei sentral næring i norsk historie, og gjort denne informasjonen tilgjengeleg for forskning og allmennheita. Vi håpar at arkivet vil bli nytta til vidare studiar og formidling, og at det kan bidra til å auke forståinga for klippfisknæringa si rolle i både lokal og nasjonal samanheng. Takk til alle som har bidratt til å realisere dette prosjektet.